

ქანა ხაჩატურიანი
ფილოლოგიის დოქტორი,
სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საქართველო, ახალციხე

ბრუნება სომხურში და მისი სამეცნიერო შეფასება

მოკლე შინაარსი

ახალი სომხური ენის ბრუნვათა სისტემის შესახებ სხვადასხვა შეხედულებაა გამოთქმული სამეცნიერო ლიტერატურაში. ახალი სომხური ენის (აშხარაზარის) გრამატიკის ფუძემდებელი ს. პალასიანი შვიდ ბრუნვას გამოყოფდა: სახელობითი, ბრალდებითი, ნათესაობითი, მიცემითი, დაწყებითი, მოქმედებითი, ადგილობითი. მ. აბელიანმა თავის გრამატიკის სახელმძღვანელოში 5 ბრუნვა გამოყო: სახელობითი, მიცემითი, დაწყებითი, მოქმედებითი, ადგილობითი (პალასიანი, 1894). მ. აბელიანი ამას იმით ხსნიდა, რომ ბრალდებით ბრუნვას საკუთარი ფორმა არ გააჩნია, ის ან სახელობითის, ან მიცემითის ფორმას იყენებს, ამიტომ ეს ბრუნვა სინტაქსში უნდა განვიხილოთ და არა მორფოლოგიაში. მორფოლოგიური პრინციპებიდან გამომდინარე, მ. აბელიანი არც მიცემითსა და ნათესაობითს მიიჩნევდა დამოუკიდებელ ბრუნვად, მან ეს ორი ბრუნვა გააერთიანა და ერთ (მიცემით-ნათესაობით) ბრუნვად გააფორმა (აბელიანი, 1906). ამ ფორმას ნათესაობით-მიცემითი ბრუნვა უწოდა.

მ. აბელიანის მიერ შემოთავაზებულ ბრუნვათა სისტემას არ იღებდა მეცნიერთა ერთი ნაწილი (ა. ლარიბიანი, გ. სევაკი). ისინი თვლიდნენ, რომ ბრალდებითი და ნათესაობითი დამოუკიდებელი ბრუნვებია და თანამედროვე სომხურს, ტრადიციული გრამატიკის მსგავსად, შვიდი ბრუნვა მოეპოვება (სევაკი, 1955: 356).

საკვანძო სიტყვები: ბრუნვა; სომხური ენა; მორფოლოგია; თანამედროვე სომხური; ძველი სომხური; დამოუკიდებელი ბრუნვა.

Zhana Khachatryan

Doctor of Philology, Samtskhe-Javakheti State University,

Akhaltzikhe, Georgia

NOUN INFLECTION IN ARMENIAN LANGUAGE AND ITS SCIENTIFIC ASSESSMENT

Abstract

There exists different viewpoints on inflection system of modern Armenian language in scientific literature. Palasyan, the founder of the new Armenian language grammar (Ashkharabar), distinguished seven inflections: Nominative, Accusative, Genitive, Dative, Initial, Instrumental, Locative. Abeghyan distinguished 5 inflections in his grammar book: Nominative, Dative, Initial, Instrumental, Locative (Palasyan, 1894). Abeghyan explained this by the fact that the Accusative case does not have its own markers, it uses either the markers of Nominative or Accusative case and therefore this inflection should be considered in syntax and not in morphology. Based on morphological principles, Abeghyan did not consider Dative and Genitive as independent inflections, he combined these two cases and made them into one (Dative-Genitive) (Abeghyan, 1906). He called this case Genitive-Dative inflection. The system of inflection proposed by Abeghyan was not accepted by some scientists (A. Gharibyan, G. Sevak). They believed that Accusative and Genitive are independent inflections, and like traditional grammar there are seven cases in modern Armenian too, (Sevak, 1955: 356).

Key Words: decline; Armenian language; Morphology; Modern Armenian; Old Armenian; independent rotation.

შესავალი. ახალი სომხური ენის ბრუნვათა სისტემის შესახებ სხვადასხვა შეხედულებათა გამოთქმული სამეცნიერო ლიტერატურაში. ახალი სომხური ენის (აშხარაბარის) გრამატიკის ფუძემდებელი ს. პალასიანი შვიდ ბრუნვას გამოყოფდა: სახელობითი, ბრალდებითი, ნათესაობითი, მიცემითი, დაწყებითი, მოქმედებითი, ადგილობითი. მ. აბელიანი თავის გრამატიკის სახელმძღვანელოში 5 ბრუნვა გამოყო: სახელობითი, მიცემითი, დაწყებითი, მოქმედებითი, ადგილობითი (პალასიანი, 1894). მ. აბელიანი ამას

იმით ხსნიდა, რომ ბრალდებით ბრუნვას საკუთარი ფორმა არ გააჩნია, ის ან სახელობითის, ან მიცემითის ფორმას იყენებს, ამიტომ ეს ბრუნვა სინტაქსში უნდა განვიხილოთ და არა მორფოლოგიაში. მორფოლოგიური პრინციპებიდან გამომდინარე, მ. აბელიანი არც მიცემითსა და ნათესაობითს მიიჩნევდა დამოუკიდებელ ბრუნვად, მან ეს ორი ბრუნვა გააერთიანა და ერთ (მიცემით-ნათესაობით) ბრუნვად გააფორმა (აბელიანი, 1906). ამ ფორმას ნათესაობით-მიცემითი ბრუნვა უწოდა. თუმცა როგორც ივ. შილაკაძე აღნიშნავს, „მ. აბელიანი წინააღმდეგობაში ჩავარდა, რადგან პარადიგმების მოტანისას დაივიწყა მის მიერ შერქმეული სახელი, და ნათესაობით-მიცემითის ფორმას მიცემითი უწოდა, ე.ი. ნათესაობითი ამოიღო ბრუნვათა სისტემიდან, ყველა სხვა ბრუნვას თავისი საკუთარი ფორმა აქვს“ (შილაკაძე: 1971: 17-18).

მსჯელობა. მ. აბელიანის მიერ შემოთავაზებულ ბრუნვათა სისტემას არ იღებდა მეცნიერთა ერთი ნაწილი (ა. ღარიბიანი, გ. სევაკი). ისინი თვლიდნენ, რომ ბრალდებითი და ნათესაობითი დამოუკიდებელი ბრუნვებია და თანამედროვე სომხურს, ტრადიციული გრამატიკის მსგავსად, შვიდი ბრუნვა მოეპოვება (სევაკი, 1955: 356).

დღეს მიღებული თვალსაზრისით, ახალი სომხური ენის ბრუნვებია:

1. სახელობითი – ուղղასკან
2. ნათესაობით-მიცემითი – սեռասկան-տրասკան
3. დაწყებითი – բացասასკან
4. მოქმედებითი – գործիასკან
5. ადგილობითი – ներգոյასკან

ახალ სომხურ ენაში ბრუნვა ერთია განსხვავებით ძველი სომხურისაგან, სადაც სხვადასხვა ტიპის ბრუნვა გვხვდება. ახალ სომხურში სახელების მხოლოდ მცირე ჯგუფებია, რომელთაც ზოგიერთი თავისებურება ძველი სომხურიდან მეტ-ნაკლებად გადმოჰყვათ. სომხური გრამატიკის სახელმძღვანელოებში ამ თავისებურ ფორმებს განიხილავენ, როგორც გამონაკლისებს და არა ცალკე ბრუნვებად (შილაკაძე, 1971: 18).

სახელები (არსებითი, ზედსართავი, რიცხვითი, ნაცვალ-სახელი) ერთნაირად იბრუნვის, ზედსართავი და რიცხვითი სახელები ბრუნვის შემთხვევაში ბრუნვის ნიშნებს არსებითი სახელის მსგავსად დაირთავენ, თავისებურება უმეტესად ნაცვალ-

სახელების ბრუნებისას ვლინდება, თუმცა ძველ სომხურთან შედარებით, ისინიც საკმაო მსგავსებას გვიჩვენებენ არსებითი სახელის ბრუნვის ფორმებთან.

ახალ სომხურ ენაში არსებით სახელთა უმეტესობა (ასევე ზედსართავი და რიცხვითი სახელები) -ქ ბრუნებას განეკუთვნება, რაც იმას ნიშნავს, რომ სახელები ნათესაობით-მიცემითში -ქ ხმოვანს დაირთავენ სახელის ფუძეზე. მაგ.: ბաჰ-ბაჰიქ, ուսასնოქ-ուսასნოიქ, աქխასოასნք-აქխასოასნქი და სხვ.

თანამედროვე სომხური ენის ბრუნვის ნიშნებია:

Ուլդ. -

Մեռ.-սր. -ქ

Բաց. -ից

Գոյրծ. -ով

Ներգ. -ում

შენიშვნა: მრავლობით რიცხვში მდგარი სახელების ბრუნებისას იგივე ბრუნვის ნიშნები გამოიყენება იმ განსხვავებით, რომ ბრუნვის ნიშნების წინ მრავლობითობის მაწარმოებელი -էք და -նէք სუფიქსები დაისმის. მრავლობითში -ქ ბრუნებით იბრუნვიან თავისებურად ბრუნებადი სახელებიც და ზოგიერთი ნაცვალსახელიც¹ (შილაკაძე, 1971: 20).

¹ სომხურ ენაში არსებობს მსაზღვრული ნაწევრები (ქ და ն), რომლებიც დაერთვის სახელებს და აღნიშნავს, რომ სახელი განსაზღვრულია, გარკვეულია. მსაზღვრელ-ნაწევრები (ქ და ნ) სახელებს სახელობით და ნათესაობით-მიცემითის ფორმებში დაერთვის. ქ და ნ ნაწევრებს ერთი და იგივე მნიშვნელობა აქვთ, ერთსა და იმავე ფუნქციას ასრულებენ, განსხვავება ისაა, რომ ն დაერთვის ხმოვნით დაბოლოებულ სახელს, ქ კი – თანხმოვნით დაბოლოებულს. ն ნაწევარი შეიძლება შეგვხვდეს ასევე თანხმოვნით დაბოლოებული სახელის ბოლოს იმ შემთხვევაში, თუ მომდევნო სიტყვა ხმოვნით იწყება. ნაწევარდართული ნათესაობით-მიცემითის ფორმა წინადადებაში მიცემითის ფუნქციით გამოიყენება, ხოლო უნაწევრო – ნათესაობითის ფუნქციით. განსაზღვრული ნათესაობით-მიცემითის ფორმით ირიბი დამატება გამოიხატება, მაგრამ შეიძლება იყოს პირდაპირი დამატებაც, თუ იგი პიროვნების აღმნიშვნელი სიტყვაა, იხ. ივ. შილაკაძე, ახალი სომხური ენის გრამატიკა, ქრესტომათიითა და ლექსიკონით, თბილისი, 1971, გვ. 20.

ამრიგად, -ქ ტიპის ბრუნება ითვლება ბრუნების ძირითად სახეობად და ბრუნების ზოგადი სურათი ასე შეგვიძლია წარმოვადგინოთ:

	მხ. რ.		მრ. რ.	
მოდ.	ქაქ(რ)	აუასქერა(რ)	ქაქერ(რ)	აუასქერასქერ(რ)
სტრ.-თრ.	ქაქი(ს)	აუასქერაი(ს)	ქაქერი(ს)	აუასქერასქერი(ს)
ჩაგ.	ქაქიგ	აუასქერაიგ	ქაქერიგ	აუასქერასქერიგ
ჭობ.	ქაქოქ	აუასქერაოქ	ქაქეროქ	აუასქერასქეროქ
სტყ.	ქაქოამ	აუასქერაიამ	ქაქეროამ	აუასქერასქერიამ

ცხრილი 1. ქ (ო) ტიპის არსებითი სახელების ბრუნება

შენიშვნა: მნიშვნელოვანია ის, რომ ადგილობრივი ბრუნვა არა აქვს პიროვნების (ან გაპიროვნებულ) სახელს. მის ნაცვლად გამოიყენება ნათ.-მიც. + მსგ (-ზე, -ში) თანდებული: აუასქერაიქ მსგ-აუასქერასქერიქ მსგ.

გარდა ძირითადი -ქ ბრუნებისა, გვაქვს ისეთი სახელები, რომლებიც -ნი ბრუნებას მიჰყვებიან. ეს ის სახელებია, რომელთა ფუძე ქ ხმოვნით ბოლოვდება. ასეთ შემთხვევაში ფუძისეული ქ ხმოვანი იკარგება და ნათესაობით-მიცემითში ბრუნვის ნიშნად -ნი-ს დაირთავენ, მაგ.: აყქი-აყქი, ქასაქი-ქასაქი, კისი-კისი, რაჭქი-რაჭქი, ლიქსაგქი-ლიქსაგქი და ა.შ.

-ნი ბრუნების სახელებს განეკუთვნებიან ასსიქი, ამიასქი, მარქ სახელები, ნათესაობით-მიცემითში ეს სახელები წარმოდგენილი არიან შემდეგნაირად: ასსიქი-ასსიქნი, ამიასქი-ამიასქნი, მარქ-მარქნი.

მხოლოდ რიცხვის ნათესაობით-მიცემითის გარდა ბრუნვის ნიშანი -ნი გვაქვს დაწყებით ბრუნვაშიც -ნიც, სხვა დანარჩენ ბრუნვებში და მრავლობითის ყველა ბრუნვაში ეს სახელებიც ქ ბრუნების მქონე სახელებივით ფორმდებიან (შილაკაძე, 1971: 18).

	მხ. რ.		მრ. რ.	
მოღ.	იქი(ღ)	საქაქი	იქინქ(ღ)	საქაქინქ(ღ)
სტ.-სი.	იქი(ღ)	საქაქი(ღ)	იქინქ(ღ)	საქაქინქ(ღ)
ჩაგ.	იქიღ	საქაქიღ	იქინქიღ	საქაქინქიღ
ჭიქ.	იქიქი	საქაქიქი	იქინქიქი	საქაქინქიქი
სქი.	იქი მქ	საქაქი მქ საქაქი მქ	იქინქი მქ	საქაქინქი მქ საქაქინქი მქ

ცხრილი 2. იქ (უ) ტიპის არსებითი სახელების ბრუნება

აქვე უნდა აღინიშნოს ის მოვლენა, როდესაც ერთმარცვლიანი იქ ბოლოფუძიანი სახელები მართალია ფუძისეულ ხმოვანს ინარჩუნებენ, მაგრამ მაინც -იქ ბრუნებას მიჰყვებიან: ბქ-ბქი, იქი - იქი და სხვ.

-იქი სუფიქსით წარმოებული ზედსართავი და არსებითი სახელები (წარმოშობით მომავლის მიმღობა), აგრეთვე უცხო წარმოშობის იქ ხმოვნით დაბოლოებული საკუთარი სახელი (ბქიქი, ჩაქიქი...) ჩვეულებრივ -იქ ბრუნებას მიჰყვება, თუმცა ზოგიერთი მათგანი -იქ ბრუნების მიხედვითაც შეიძლება გაფორმდეს: ბქიქი, ჩაქიქი, ხაქიქი || ხაქი, ღაქიქიქიქიქიქი || ღაქიქიქიქიქიქიქი.

გამონაკლისის სახით გვაქვს ისეთი სომხური სიტყვები, რომლებიც ორივე - იქ და -იქ ბრუნების მიხედვით იბრუნვიან. მაგ.: კაქი (ტყავი) იქ ხმოვანზე ბოლოვდება და იბრუნვის, როგორც მოსალოდნელია, იქ ბრუნების მიხედვით, მაგრამ ამასთანავე იქ ბრუნებას მიჰყვება ოღონდ განსხვავებულად:

	-იქ	-იქ
მოღ.	კაქი(ღ)	კაქი(ღ)
სტ.-სი.	კაქი(ღ)	კაქი(ღ)
ჩაგ.	კაქიღ	კაქიღ
ჭიქ.	კაქიქი	კაქიქი
სქი.	კაქი მქ	კაქი მქ

ცხრილი 3. კაქი (კაში) არსებითი სახელის ბრუნება

თავისუფლად ბრუნებად სახელებს განკუთვნიება მარტო სახელის ბრუნებაც. იგი თავისებურად იბრუნვის როგორც მხოლოდით, ისე მრავლობით რიცხვში.

	მხ. რ.	მრ. რ.
ნიღ.	მარტ(ღ)	მარტქს
სხ.-თრ.	მარტოი(ნი)	მარტქსანც
ჩაგ.	მარტოიც	მარტქსანცქც
ჭობ.	მარტოქ	მარტქსანცოქ
სერც.	მარტოი მსჯ	მარტქსანც მსჯ

ცხრილი 4. მარტ (მართ) არსებითი სახელის ბრუნება

ქა ბრუნებას მიეკუთვნება დროის აღმნიშვნელი სახელები, მაგ.: ძამანასქ, ძამ, თ, ჯაქაჭ, ამქა, კესო, თაქი, ლესქ, აქაო, ქაღ, ლოც, ანაქოთ, კესო, გესქ, ღქერ, კესაღქერ, ანაჯ. ამ სახელებს ნათესაობით-მიცემითში ფუძეზე ქა ბრუნვის ნიშანი დაერთვის, დაწყებითში კი ჩვეულებრივ დაწყებითი ბრუნვის ნიშანი (-ქც), ზოგჯერ კი დაწყებითი ბრუნვის ნიშანს ნათ.-მიცემითის ფორმაზე დაერთავენ (-ქან-ქც). ასეთ სახელებს მრავლობით რიცხვში არავითარი თავისებურება არ ახასიათებთ:

ნიღ.	კესო(ღ)	ამქა(ღ)	ჯაქაჭ(ღ)	ღქერ(ღ)
სხ.-თრ.	კესოქა(ნი)	ამსქა(ნი)	ჯაქაჭქა	ღქერქა(ნი)
ჩაგ.	კესოქც კესოქსანქც	ამსქც ამსქსანქც	ჯაქაჭქც	ღქერქც ღქერქსანქც
ჭობ.	კესოქ	ამსქ	ჯაქაჭოქ	ღქეროქ
სერც.	კესოქონ	ამსქა მსჯ	ჯაქაჭონ	ღქერონ

ცხრილი 5. ქა (ვა) ტიპის არსებითი სახელების ბრუნება

შენიშვნა: ძამ და ამქა შეიძლება ქა ბრუნების პარალელურად ღ ბრუნებასაც გაჰყვეს: ნათ.-მიც. ძამსქა || ძამქ, ამსქა || ამსქ.

-ქა ბრუნებას განეკუთვნება თაქი, თუმცა ბრუნებისას გარკვეულ თავისებურებას ავლენს:

ნიღ.	თაქი(ნ)
სლ.-თრ.	თაქი(ს)
ჩაგ.	თაქი(გ)
ჭიბ.	თაქი(ბ) თაქი(ბ)
სსრგ.	თაქი(ბ) თაქი(ს) მსგ

ცხრილი 6. თაქი (ტარი) არსებითი სახელის ბრუნება

სომხურ ენაში გვაქვს არც თუ ისე მცირერიცხოვანი ჯგუფი, რომელიც ან ბრუნებას განეკუთვნება.

ან ბრუნებას განეკუთვნება -ნი(<ძვ. სომხ.-ნი(ს) სუფიქსით წარმოებული არსებითი სახელები: ნისი(ბ)-ნი(ს)ნი(ს), ქაქი(ბ)-ქაქი(ს), გნაქი(ბ)-გნაქი(ს)ნი(ს) და სხვ. ამგვარი სახელების ბრუნების თავისებურება ისაა, რომ ნათესაობით-მიცემითში ფუძეზე დაირთავენ ან ფორმანტს, აქედან ნ ფუძისეულია, ხოლო ა- ფუძის ფლექსია, რითაც გამოიხატებოდა ძველ სომხურში ირიბი ბრუნვები ამ ტიპის სახელებში. ასეთი სახელები მოქმედებით ბრუნვას განსხვავებულად აწარმოებენ: ნისი(ბ)-ნი(ს)ნი(ს)ნი(ს), ქაქი(ბ)-ქაქი(ს)ნი(ს), გნაქი(ბ)-გნაქი(ს)ნი(ს)ნი(ს).

ან ბრუნებას განეკუთვნება ის სახელები, რომლებიც ძველ სომხურ ენაში (გრაზარში) ნ თანხმოვნით ბოლოვდებოდნენ და ფუძეცვალებად სახელებს წარმოადგენდნენ. ამ სახელებმა ახალ სომხურში, მართალია, ბოლოკიდური ნ დაკარგეს, მაგრამ გაფორმება ძველი სომხურის მსგავსად შეინარჩუნეს: მაგალითად, იქი(ბ) < ძვ. სომხ. იქი(ბ), ცაქი(ბ)-ცაქი(ს), ჭი(ბ)-ჭი(ს)ნი(ს) და სხვ.

ან ბრუნების სახელები მრავლობით რიცხვში არავითარ თავისებურებას არ გვიჩვენებენ და -ქ ბრუნებას მიჰყვებიან, მაგ.: საბ. ქნი(ს)ნი(ბ), სნი(ს)ნი(ბ); ნათ.-მიც. ქნი(ს)ნი(ბ)(ს), სნი(ს)ნი(ბ)(ს).

ან ბრუნებას განეკუთვნება წელიწადის დროის აღმნიშვნელი სახელები: ბანი(ბ), ცაქი(ბ), ამაქი(ბ), აქი(ბ) (მათ არ აქვს ადგილობრივი ბრუნვის ფორმა), ამთგან ამაქი და ბანი(ბ) მიჰყვება ქა ტიპის ბრუნებასაც - ამაქი(ბ), ბანი(ბ).

ნიღ.	ქნი(ღ)	ნოი(ღ)
სლ.-სრ.	ქნას(ღ)	ნოას(ღ)
წაგ.	ქნასიგ	ნოასიგ
ჭიბ.	ქნასილ	ნოასილ
სწიგ.	ქნასიოს	ნოასიოს

ცხრილი 7. ან(ან) ტიპის არსებითი სახელის ბრუნება

ან ბრუნებას მიჰყვებიან ჯონ და თონ არსებითი სახელები:

ნიღ.	ჯონ(ღ)	თონ(ღ)
სლ.-სრ.	ჯას(ღ)	თან(ღ)
წაგ.	ჯსიგ	თსიგ
ჭიბ.	ჯსილ	თსილ
სწიგ.	-	-

ცხრილი 8. ჯონ(შუნ) და თონ(ტუნ) არსებითი სახელების ბრუნება

სომხურ ენაში გვაქვს ისეთი სახელები, რომლებიც ძველი სომხურის ბრუნების ფორმასაც ინარჩუნებენ და ახალი სომხურის წესებსაც მიჰყვებიან. ერთ-ერთი ასეთი სახელია შასიოს. იგი, როგორც საკუთარი სახელი, ი ბრუნებას მიეკუთვნება: შასიოსი(ს), შასიოსიგ, შასიოსილ, მაგრამ როგორც ზოგადი სახელი ძველი სომხურივით ან ბრუნების ფორმებს გვიჩვენებს: ნათ.-მიც. მასსას(ღ), მასსასიგ, მასსასილ (მასსასაქ). ასეთი ტიპის სახელია ხიას, რომელიც ახალ სომხურში შეცვლილია ხიასქ–ით და ი ბრუნებას მიჰყვება (ხიასქი, ხიასქიგ, ხიასქილ), მაგრამ გვაქვს აგრეთვე ნათ.-მიც. ხიასას, მოქმ. ხიასასქ ფორმები. მსგავსი ტიპის სახელებია ანონ და მახ: სახ. ანონ(ღ), ნათ.-მიც. ანასას(ღ), დაწყ. ანასასიგ. მოქმ. ანასასაქ, მაგრამ იგი ი ბრუნებითაც შეიძლება გაფორმდეს: ნათ.-მიც. ანონსი, დაწყ. ანონსიგ, მოქმ. ანონსილ; სახ. მახ, ნათ.-მიც. მახასას, დაწყ. მახასასიგ, მოქმ. მახასასილ, მოქმ. –მახასასაქ და გვაქვს ასევე ამ სახელის ი ტიპის ბრუნებაც: მახ(ღ), მახი(ს), მახიგ, მახილ (შილაკაძე, 1971: 23).

ასან ბრუნების სახელებად შეიძლება განვიხილოთ -იქიონ სუფიქსიანი აბსტრაქტული სახელები. განყენებული სახელები მრავლობით რიცხვს ვერ აწარმოებენ, თუმცა –იქიონ-ზე დაბოლოებული ზოგი მათგანი საზოგადო სახელია და მრავლობით რიცხვში -ი ბრუნებას გაჰყვება:

	მხ. რ.	მრ. რ.
იღი.	ყსთიქიონ(ღ)	ყსთიქიონსნ(ღ)
სნი.-სი.	ყსთიქიონს(ღ)	ყსთიქიონსნქ(ს)
წაგ.	ყსთიქიონსიგ	ყსთიქიონსნქიგ
გიბ.	ყსთიქიონს	ყსთიქიონსნქი
სნქ.	- (ყსთიქიონს მს)	- (ყსთიქიონსნქი მს)

ცხრილი 9. აბსტრაქტული სახელების ბრუნება

ამ სახელების მსგავსად იბრუნვის: აიონ, ბიონ, ანსიონ (ნათ.-მიც. აიან, ბიან, აიქიან), მიქმ. აიქიანს, ანსიქიანს, თუმცა ეს სახელები ჩვეულებრივ ი ბრუნებას მიჰყვებიან: აიონსი, აიქიონსი, ბიონსი და სხვ.

სომხურ ენაში ნათესაობის აღმნიშვნელი სახელები იგ ბრუნებას განეკუთვებიან. ასეთი სახელებია - სიხ, სიქსი, ქიქი, რსსქი, სქი, სსსქი, სიქი, სიქი, სიქი და მათგან ნაწარმოები კომპოზიტები: მიქიქიქი, მიქიქიქი, სქიქიქი, სქიქიქი.

	მხ. რ.	მრ. რ.
იღი.	ქიქი(ღ)	ქიქიქი(ღ)
სნი.-სი.	ქიქი(ღ)	ქიქიქიქი(ს)
წაგ.	ქიქიქი	ქიქიქიქი
გიბ.	ქიქიქი	ქიქიქიქი
სნქ.	- (ქიქი მს)	- (ქიქიქიქი მს)

ცხრილი 10. იგ(ვირ) ტიპის არსებითი სახელების ბრუნება

ნათესაობითის აღმნიშვნელი სახელებიდან ზოგი -ი ბრუნებითაც იბრუნვის: სიქი, სსსქი და რსსქი: სიქი, სსსქი, რსსქი.

კიხ მხოლოდით რიცხვში -იე ტიპის სახელების მსგავსად იბრუნვის, თუმცა მრავლობით რიცხვში გარკვეულ თავისე-ბურებას გვიჩვენებს და არც მსაზღვრელ ნაწევრებს დაირთავს:

	მხ. რ.	მრ. რ.
ნიღ.	კიხ(ღ)	კასაყუ
სხე.-თრ.	კსიღ(ღ)	კასასგ
ჩაგ.	კსიღჩგ	კასასნგჩგ
გიბ.	კსიღიღ	კასასნგიღ
სხეც.	- (კსიღ მხე)	- (კასასნგ მხე)

ცხრილი 11. კიხ(კინ) არსებითი სახელის ბრუნება

თავისებურად იბრუნვის ნათესაობითის აღმნიშვნელი სამი სახელი – ხაყუ, მაყუ, ლეყუ და ამ სახელებით შედგენილი რთული სახელები – ხიქლეყუ, მიქლეყუ, საქსახაყუ, საქსამაყუ, თიქსამაყუ და სხვ. ამ სახელების ბრუნების თავისებურება იმაში გამოიხატება, რომ ფუძისეული აყ–ს ძველი სომხურის მსგავსად ი-თი იცვლება, მაგ.:

	მხ. რ.		მრ. რ.	
ნიღ.	მაყ(ღ)	ლეყ(ღ)	მაყნ(ღ)	ლეყანნ(ღ)
სხე.-თრ.	მირ(ღ)	ლეორ(ღ)	მაყნჩ(ს)	ლეყანნჩ(ს)
ჩაგ.	მირჩგ	ლეორჩგ	მაყნჩგ	ლეყანნჩგ
გიბ.	მიროღ	ლეოროღ	მაყნროღ	ლეყანნროღ
სხეც.	- (მირ მხე)	-(ლეორ მხე)	- (მაყნჩ მხე)	-(ლეყანნჩ მხე)

ცხრილი 12. ნათესაობითის აღმნიშვნელი სახელების ბრუნება

სომხური ენაში ბრუნების თვალსაზრისით ცალკე ჯგუფად გამოიყოფა კრებითი მნიშვნელობის მქონე საგვარეულო სახელები (მაგ. ოთარაანი). ასეთი სახელები ძველი სომხურის მრავლობითის ფორმებით არის შემორჩენილი და დღესაც ამ მნიშვნელობით იხმარება, მხოლოდ რიცხვში არ გვხვდება. საგვარეულო სახელები მხოლოდ განსაზღვრული შეიძლება იყოს, ამიტომ ბრუნე-

ბისას ნაწევრებს არ დაირთავენ. ასეთი სახელებია: **გრეგორენი, შალხასენი, აყაყინი, ჟარქასანი** და სხვ. (შილაკაძე, 1971: 25).

ნიღ.	ჟარქასანი	გრეგორენი
სნი.-სი.	ჟარქასანი	გრეგორენი
ჩაგ.	ჟარქასანი	გრეგორენი
გიბ.	ჟარქასანი	გრეგორენი
სნიგ.	----	---

ცხრილი 13. საგვარეულო სახელების ბრუნება

ახალ სომხურ ენაში სნი, სიუ და სიუ იბრუნვიან ისე, როგორც ძველ სომხურში იბრუნვოდნენ – ფუძეუცვლელი ჯგუფის -ნი ბრუნებით (სიუ და სიუ შეიძლება -ნი ბრუნებითაც გაფორმდეს). ამ სახელებს ადგილობრივი ბრუნვა და მრავლობითი რიცხვი არა აქვთ:

ნიღ.	სნი	სიუ
სნი.-სი.	სნი	სიუსი
ჩაგ.	სნი	სიუსი
გიბ.	სნი	სიუსი
სნიგ.	----	---

ცხრილი 14. სნი (სერი), სიუ (ჰუის) არსებითი სახელების ბრუნება

როგორც უკვე ვნახეთ, ძველი სომხური ენის ფორმები საკმაოდ დიდი რაოდენობით არის წარმოდგენილი ახალი სომხური ენის გრამატიკაში. ამის კიდევ ერთი ნათელი მაგალითია სიუნი – გოგონა, რომელიც ბრუნებისას ძველი სომხურის ფორმებს დაირთავს და ამ ტიპის ბრუნებასაც შეიძლება მივაკუთვნოთ. ამ სახელს ადგილობრივი ბრუნვა არ აქვს და მრავლობით რიცხვში -ნი ტიპით იბრუნვის:

ნიღ.	აღეჩ(ღ)	აღეჩსნერ(ღ)
სნ.-სრ.	აღეს(ა)	აღეჩსნერჩ(ა)
ჩაგ.	აღესანჩგ	აღეჩსნერჩგ
გიბ.	აღესანოღ	აღეჩსნეროღ
სერგ.	--	--

ცხრილი 15. აღეჩ (ახჩიკ) არსებითი სახელის ბრუნება

ზედსართავი სახელი ახლავს არსებით სახელს და მის ნიშან-თვისებას გამოხატავს, მაგ.: სს მათჩო, ჩჩი ცჩიჩ, საჩჩოასკ მადერ, ქარჩ მაროღ და ა.შ. ასეთ შემთხვევაში ზედსართავი სახელი არსებითი სახელის მსაზღვრელია, წინადადებაში არ იბრუნვის, არ ეთანხმება მას ბრუნვასა და რიცხვში.

ნიღ.	კანსაღ ბაო(ღ)	კანსაღ ბაონერ(ღ)
სნ.-სრ.	კანსაღ ბაოჩ(ა)	კანსაღ ბაონერჩ(ა)
ჩაგ.	კანსაღ ბაოჩგ	კანსაღ ბაონერჩგ
გიბ.	კანსაღ ბაოოღ	კანსაღ ბაონეროღ
სერგ.	კანსაღ ბაოოღს	კანსაღ ბაონეროღს

ცხრილი 16. ზედსართავი სახელის ბრუნება

ზედსართავი სახელი წინადადებაში ზოგჯერ გაარსებითებულა, არსებითი სახელის ფუნქციით გამოიყენება. ასეთ შემთხვევაში იგი -ჩ ტიპით იბრუნვის, მაგ.:

	მს. რ.	მრ. რ.
ნიღ.	მნბ(ღ)	მნბნერ(ღ)
სნ.-სრ.	მნბჩ(ა)	მნბნერჩ(ა)
ჩაგ.	მნბჩგ	მნბნერჩგ
გიბ.	მნბოღ	მნბნეროღ
სერგ.	მნბოღს	მნბნეროღს

ცხრილი 17. გაარსებითებული ზედსართავი სახელის ბრუნება

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ახალი სომხური ენის ნაცვალსახელებში ყველაზე მეტად არის შენარჩუნებული ძველი სომხურის ფორმები, განსაკუთრებით ეს არქაულობა ჩანს სახელობითსა და ნათესაობით-მიცემითი, სხვა ბრუნვებში ახალი სომხური ენის ბრუნვებთან სისტემას მიჰყვება.

განვიხილოთ ნაცვალსახელთა ჯგუფები ცალ-ცალკე.

პირის ნაცვალსახელებია: ხუ, դი, სუ, მსუ, დიუ, სრასუ. პირის ნაცვალსახელები თავისთავად განსაზღვრულია, შესაბამისად, მსაზღვრელ ნაწევრებს არ დაირთავენ. პირის ნაცვალსახელად განიხილავენ ხსუ || ხსუ განსაზღვრებით ნაცვალსახელსაც. იგი ხშირად პირის ნაცვალსახელთან ერთად იხმარება და მას ინტენსივის მნიშვნელობას ანიჭებს.

		მხოლოდითი რიცხვი		
მღ.	ხუ	დი	სუ	ხსუ
სმ.-სრ.	ხს ხს	დუ დე	სრ	ხს
წ.	ხსანხ	დენხ	სრ	ხსნ
	ხსანხ	დენანხ	სრანხ	ხსნხ
ფრ.	ხსანუ	დენუ		
	ხსანუ	დენანუ	სრანუ	ხსნუ
სრ.	ხსანუ	დენუ	სრანუ	ხსნუ
	ხსანუ	დენანუ	სრანუ	ხსნუ
		მრავლობითი რიცხვი		
მღ.	მსუ	დიუ	სრასუ	
სმ.-სრ.	მსუ მს	დსუ დს	სრასუ	
წ.	მსანხ	დსანხ	სრასანხ	
	მსანხ	დსანანხ		
ფრ.	მსანუ	დსანუ	სრასანუ	
	მსანუ	დსანანუ		
სრ.	მსანუ	დსანუ	სრასანუ	
	მსანუ	დსანანუ		

ცხრილი 18. პირის ნაცვალსახელების ბრუნვა

როგორც ვხედავთ, ცხრილში მოცემულია ნათესაობით-მიცემით ბრუნვაში მდგარი პირის ნაცვალსახელთა პარალელური ფორმები, მათგან პირველი ფორმა (ჩამ, ჭი, სრამ, მქი, ღქი, სრამს) კუთვნილებით ნაცვალსახელებს წარმოადგენენ და არა პირისას, ამიტომაც ნათესაობითის ფუნქციით (კუთვნილების აღმნიშვნელ მსაზღვრელად) იხმარება.

რაც შეეხება პირის ნაცვალსახელთა ადგილობითის ფორმებს, ამ ფორმით ისინიც იშვიათად გამოიყენება, ხშირად მათ ნაცვლად კუთვნილებითი ნაცვალსახელის ფორმები იხმარება მსგ. თანდებულის დართვით: ჩამ მსგ = ჩამსიამ, ჭიმსგ = ჭამსიამ, მქი მსგ = მქისიამ, ღქი მსგ = ღქისიამ.

კუთვნილებითი ნაცვალსახელებია: ჩამ, ჭი, სრამ (ჩქენ || ჩი || ჩი || ქი), მქი, ღქი, სრამს (|| ჩქენს || ჩრამს). აქედან მხოლოდ ჩქენს იბრუნვის. ყველა დანარჩენი უბრუნველია:

	მხ. რ.	მრ. რ.
ნიღ.	ჩქენ(ღ)	ჩქენს
სხი.-სი.	ჩქენჩ(ს)	ჩქენს
ჩაგ.	ჩქენჩგ	ჩქენსჩგ
ჭიბ.	ჩქენსი	ჩქენსი
სქიგ.	(ჩქენსიამ ჩი მსგ)	(ჩქენსიამ ჩქენს მსგ)

ცხრილი 19. კუთვნილებითი ნაცვალსახელების ბრუნვა

კუთვნილებითი ნაცვალსახელი წინადადებაში მსაზღვრელ ნაწევარს ე-ს ან ი-ს დაერთავს მაშინ, როცა იგი ზმნას უკავშირდება ან დამოუკიდებლად იხმარება: ჩამე, ჭიმე, მქიე, ღქიე, ჩქენე, ჩქენსე. ხოლო თუ კუთვნილებითი ნაცვალსახელი წინადადებაში დამოუკიდებლად გამოიყენება, ასეთ შემთხვევაში ყველა მათგანი იბრუნვის.

	მხ. რ.	მრ. რ.
ნიღ.	ჩამ	სქი
სხი.-სი.	ჩამჩ(ს)	მქიჩ(ს)
ჩაგ.	ჩამჩგ	მქიჩგ
ჭიბ.	ჩამი	მქიი
სქიგ.	(ჩამიამ)	(მქიიამ)

ცხრილი 20. დამოუკიდებელი კუთვნილებითი ნაცვალსახელების ბრუნვა

ჩვენებითი ნაცვალსახელება: სა, ჟა, სა, აჟა, აჟი, აჟნ.
 ამათგან სა, ჟა, სა ჩვეულებრივ იბრუნვის, აჟა, აჟი, აჟნ კი ახალ
 სომხურში უბრუნველია და მხოლოდ მსაზღვრელებად გამოიყენება.

	მხ. რიცხვი	მრ. რიცხვი
მ.რ.	სა	საჟა
მ.რ.-ს.რ.	სა(ს)	საჟა
მ.რ.	საჟა	საჟა
მ.რ.	საჟა	საჟა
მ.რ.	საჟა საჟა	საჟა

ცხრილი 21. ჩვენებითი ნაცვალსახელების ბრუნება

ასევე იბრუნვის ჟა და სა. გვაქვს ისეთი ჩვენებითი ნაცვალ-
 სახელები, რომლებიც წინადადებაში მსაზღვრელის ფუნქციას
 ასრულებენ და არ იბრუნვებიან. ეს ნაცვალსახელება: საჟა, საჟა,
 საჟა, საჟა, საჟა, საჟა, საჟა, საჟა, საჟა, საჟა, საჟა, საჟა,
 საჟა და სხვ. ხოლო თუ აქედან რომელიმე ნაცვალსახელი წინა-
 დადებაში დამოუკიდებელი მნიშვნელობით იქნა წარმოდგენილი,
 მაშინ იგი ბრუნებისას სახელივით გაფორმდება. მაგალითად,

	მხ. რიცხვი	მრ. რიცხვი
მ.რ.	საჟა(ს)	საჟა(ს)
მ.რ.-ს.რ.	საჟა(ს)	საჟა(ს)
მ.რ.	საჟა	საჟა
მ.რ.	საჟა	საჟა
მ.რ.	საჟა	საჟა

ცხრილი 22. დამოუკიდებელი ჩვენებითი ნაცვალსახელების
 ბრუნება

კითხვითი და მიმართებითი ნაცვალსახელება: სა, სა, სა, სა,
 სა, სა, სა, სა, სა, სა, სა, სა, სა, სა, სა, სა, სა, სა, სა, სა,
 ასევე ზმნიზებები: სა, სა, სა.

კითხვითი და მიმართებითი ნაცვალსახელების ბრუნებას წარმოვადგენთ ივ. შილაკაძის სქემის მიხედვით:

მხოლოდითი რიცხვი

ნათქ.	ი ^ა ო ^ა	ი ^ა ო ^ა (ი)	ი ^ა ო ^ა (ი)	ქსან ^ა ო ^ა	იოს ^ა ო ^ა (ი)	ს ^ა ო ^ა
სლ.-თრ.	ი ^ა ო ^ა	ი ^ა ო ^ა (ი)	ი ^ა ო ^ა (ი)	ქსან ^ა ო ^ა (ი)	იოს ^ა ო ^ა (ი)	ს ^ა ო ^ა (ი)
ჩაგ.	ი ^ა ო ^ა ო ^ა	ი ^ა ო ^ა ო ^ა	ი ^ა ო ^ა ო ^ა	ქსან ^ა ო ^ა ო ^ა	იოს ^ა ო ^ა ო ^ა	ს ^ა ო ^ა ო ^ა
ფორმ.	ი ^ა ო ^ა ო ^ა	ი ^ა ო ^ა ო ^ა	ი ^ა ო ^ა ო ^ა	ქსან ^ა ო ^ა ო ^ა	იოს ^ა ო ^ა ო ^ა	ს ^ა ო ^ა ო ^ა
სტრუქ.	—	ი ^ა ო ^ა ო ^ა	ი ^ა ო ^ა ო ^ა	ქსან ^ა ო ^ა ო ^ა	იოს ^ა ო ^ა ო ^ა	—

მრავლობითი რიცხვი

ნათქ.	ი ^ა ო ^ა ო ^ა -	ი ^ა ო ^ა ო ^ა (ი)	ი ^ა ო ^ა ო ^ა	ქსან ^ა ო ^ა ო ^ა (ი)	-	-
სლ.-თრ.	-	ი ^ა ო ^ა ო ^ა (ი)	ი ^ა ო ^ა ო ^ა	ქსან ^ა ო ^ა ო ^ა (ი)	-	-
ჩაგ.	-	ი ^ა ო ^ა ო ^ა ო ^ა	ი ^ა ო ^ა ო ^ა ო ^ა	ქსან ^ა ო ^ა ო ^ა ო ^ა	-	-
ფორმ.	-	ი ^ა ო ^ა ო ^ა ო ^ა	ი ^ა ო ^ა ო ^ა ო ^ა	ქსან ^ა ო ^ა ო ^ა ო ^ა	-	-
სტრუქ.	-	ი ^ა ო ^ა ო ^ა ო ^ა	ი ^ა ო ^ა ო ^ა ო ^ა	-	-	-

ცხრილი 23. კითხვითი ნაცვალსახელების ბრუნება

თანამედროვე სომხურ ენაში ურთიერთობით ნაცვალსახელებად მიჩნეულია: *ჩიარა*, *მჩიასნე*, *მსქმსქი* (*მსქმსქი*). ურთიერთობითი ნაცვალსახელები გვიჩვენებენ ერთმანეთთან ურთიერთობის მქონე სახელებს. მაგალითად, «*ლიქიქი* ს *სანსნ* ოცნოს *სნ* *ჩიარა*», «*მჩიასნე* ს *ფორ* ოცნოს *მჩი* *მჩიასნე*»:

ურთიერთობითი ნაცვალსახელები ამგვარად იბრუნვიან:

ნათქ.	--	--	--
სლ.-თრ.	მჩიასნე	ჩიარა	მსქმსქი
ჩაგ.	მჩიასნეც	ჩიარაც	მსქმსქიც მსქმსქიც
ფორმ.	მჩიასნეც	ჩიარაც	მსქმსქიც
სტრუქ.	მჩიასნეც	ჩიარა მსქ	მსქმსქი

ცხრილი 24. ურთიერთობითი ნაცვალსახელების ბრუნება

განსაზღვრებითი ნაცვალსახელება:

სამსნ || სამსნაჟს, სამსნჟღ, ჟიღიღ, ხამაჟს, ჟიჟაჟსაჟიღი, ამჟიღ, იღ(ღ), ამსნჟს, ჟიჟაჟსაჟიღიჟ, ამსნჟ, ამსნმს, ამსნმჟ...

განუსაზღვრელობითი ნაცვალსახელები ფორმაუცვლეელია, არ იბრუნვის, თუკი ისინი მსაზღვრელის ფუნქციით იხმარება. განუსაზღვრელობითი ნაცვალსახელები წინადადების დამოუკიდებელ წევრებადაც გამოიყენებიან და ამ შემთხვევაში ისინი –ჩ ტიპით იბრუნვიან, გარდა ჟიჟაჟსაჟიღიჟ და ამსნჟ ნაცვალსახელებისა, რომლებიც მხოლოდ ამ ფორმით გვხვდება:

ნიღ.	ჟიღიღ	ამსნ მს(ღ)	ჟიჟაჟსაჟიღ(ღ)
სნ.-თრ.	ჟიღიღი(ი)	ამსნ მსღი(ი)	ჟიჟაჟსაჟიღი(ი)
ჟაგ.	ჟიღიღიგ	ამსნ მსღიგ	ჟიჟაჟსაჟიღიგ
ჟიღბ.	ჟიღიღიღ	ამსნ მსღიღ	ჟიჟაჟსაჟიღიღ
სნრღ.	ჟიღიღიღმ	ამსნ მსღიღმ	ჟიჟაჟსაჟიღიღმ

ცხრილი 25. განსაზღვრებითი ნაცვალსახელების ბრუნება

განუსაზღვრელობითი ნაცვალსახელება:

ჩს-ი, ჩს-ჩს, იმს, აჟსჩს, მჟსაჩს, მჟს, იღიღ, აჟ, იღს, იღს, მაჟი, მჟსაჩს (მობელებულია: იღსიღ, ჩსღსიღ, მჩს || მჩსღ). მსაზღვრელად გამოიყენებისას, განუსაზღვრელობითი ნაცვალსახელებიც არ იბრუნვიან და ფორმაუცვლელნი რჩებიან, ხოლო დამოუკიდებლად ხმარების შემთხვევაში –ჩ ბრუნებას მიჟევიან. რამდენიმე ნაცვალსახელი გარკვეულ თავისებურებას ავლენს: იმს მხოლოდით რიცხვში ფორმაუცვლეელია, არ იბრუნვის, მრავლობითში კი ძველი სომხურის ფორმებს გვიჩვენებს:

	მრ. რ.
ნიღ.	იმსაჟ
სნ.-თრ.	იმსაჟ
ჟაგ.	იმსაჟიგ
ჟიღბ.	იმსაჟიღ
სნრღ.	----

ცხრილი 26. განუსაზღვრელობითი ნაცვალსახელების ბრუნება

სქიმა „მეორე, სხვა ვიღაც“ ორიდან ერთზე მიუთითებს, ამიტომ მუდამ განსაზღვრულია. განუსაზღვრელობის შემთხვევაში მას ენაცვლება იქიქ „სხვა“. ორივე იბრუნვის ი ბრუნებით.

ასევე ი ბრუნებას მიჰყვება შინ || მიხილ (რომელიც ძველი სომხურის მი „ერთს“ წარმოადგენს ნაწევრით). მრავლობითი რიცხვი არა აქვს. დანარჩენი განუსაზღვრელობითი ნაცვალსახელები -ი ტიპის ბრუნებას განეკუთვნებიან.

უარყოფითი ნაცვალსახელებია: იუიქ, იუამქქ, იქიხ. არც ერთ მათგანს მრავლობითი რიცხვი არა აქვს. მსაზღვრელის ფუნქციით გამოყენების შემთხვევაში ფორმაუცვლელნი რჩებიან, ხოლო დამოუკიდებლად ხმარებისას მხოლოდით რიცხვში ი ბრუნებით ფორმდებიან.

		მხ. რ.	
იიქ.	იქ იქ	იქ ისქ(ქ)	იქიხ
სხი.-იქ.	იქ იქი(ი)	იქ ისქი(ი)	იქიხი(ი)
ჩაგ.	იქ იქიგ	იქ ისქიგ	იქიხიგ
გიქ.	იქ იქიქ	იქ ისქიქ	იქიხიქ
სქიქ.	იქ იქიქი	იქ ისქიქი	იქიხიქი

ცხრილი 27. უარყოფითი ნაცვალსახელების ბრუნება

ამრიგად, მოცემულ თავში წარმოვადგინეთ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრებები ახალი სომხური ენის ბრუნვათა სისტემების შესახებ და ვაჩვენეთ ძველი და ახალი სომხური ენების ბრუნვათა ფორმებს შორის არსებული საერთო და განმასხვავებელი ძირითადი ნიშან-თვისებები.

როგორც უკვე არაერთხელ აღვნიშნეთ, ჯავახეთის სომხობისათვის პრაქტიკულად სამეტყველო ენა სალიტერატურო სომხური არაა, ისინი სალიტერატურო სომხურის ორივე ვარიანტისაგან განსხვავებულ ჯავახეთის სომხების დიალექტზე საუბრობენ, ამდენად სომხური სკოლა, რომელიც სალიტერატურო სომხურით გაწყობილ საგნებს ასწავლის, უკვე შეიძლება მივიჩნიოთ უცხო სამეტყველო ვარიანტად, ხოლო დამატებით შეთავაზებული ენები კიდევ უფრო მეტ სირთულეს უქმნიან შემსწავლელს. ჯავახეთის სომეხთა მეტყველებას კი მათი თურქე-

თიდან ჩამოსახლების მომენტშიც (ბალასანიანი, 2016) არ ჰქონია სომხეთში მოსახლეთა მეტყველების იდენტური ნიშნები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

შილაკაძე, 1971 - შილაკაძე ივ., ახალი სომხური ენის გრამატიკა ქრესტომათიითა და ლექსიკონით: სახელმძღვანელო სტუდენტებისათვის. თბილისი: თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1971.

აბელიანი, 1906 - Աբելյան, Մ., Աշխարհաբարի քերականութիւն, Վաղարշապատ, 1906:

აჭარიანი, 1979 - Աճարյան Հր., Արմատական բառարան, Երեվան, 1979:

ასტრიანი, 2004 - Ասատրյան Մ., Ժամանակակից հայոց լեզու ձևաբանություն, Եր., 2004, էջ 58:

კარაპეტიანი, 2006 - Կարապետյան, Սամվել Կարապետյան Ջավախք 2006:

პალასიანი, 1894 - Պալասյան Ս., Քերականութիւն մայրենի լեզուի, Տփլիսի, 1894:

სანოსიანი, 2001 - Սանոյան Ա., Սպիտակեղեն, Երեվան, 2001:

სანოსიანი, 1992 - Սանոյան Ա., Ախլցխայի եվ Ախալքալաքի գավառների 1918-ի ինքնապաշտպանություն, Երեվան, 1992:

სარგისიანი, 1999 - Սարգսյան Վ., Ջավախք տեղանվան ծագումը, Երեվան, 1999:

სევაკი, 1955 - Սևակ Գ., Ժամանակակից հայոց լեզվի դասընթաց, Երևան, 1955, էջ 356:

აბელიანი, 1965 – Абебян М. Х., Теория армянского языка. Ереван: Издательство “Митк”, 1965. 699 с. (на армянском языке).

ნურისტანი, – Нуристани Г. В., Грамматические категории имени существительного в русском и армянском языках, http://pglu.ru/upload/iblock/15c/uch_2014_v_41.pdf